

Dějiny právního myšlení (jaro 2019)

Téma Právní principy

■ Literatura:

■ *Monografie:*

- *Wintr, J. Říše principů. Obecné a odvětvové principy současného českého práva. Praha: Karolinum, 2006.*
- *Tryzna, J. Právní principy a právní argumentace : k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva. Praha : Auditorium, 2010.*
- *Kühn, Z. Aplikace práva ve složitých případech. K úloze právních principů v judikatuře. Praha: Karolinum, 2000.*

■ *Výňatky a odborné články:*

- *Holländer, P. Filosofie práva. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.,2006. s. 139 - 156.*
- *Harvánek, J. Právní principy v právním řádu. In. Machalová, T. a kol. Aktuální otázky metodologie právního myšlení. Praha: Leges, 2015, s. 119 – 144.*
- *Sobek, T. Nemorální právo. Praha: Akademie věd – Ústav státu a práva AV ČR, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., s. 358 -376.*
- *Pulkrábek, Z. K problému otevřenosti psaného práva a možnostem jeho dotváření. Právník č. 11, 2000, s. 1027 a násl.*

■ Pojem a kontext diskuse o právních principech

- Otázka strukturální
 - Z čeho je vystavěn právní řád?
 - Normy, anebo různé druhy normativů ?
 - Přirozené a pozitivní právo
- Otázka funkcionální
 - Jak právo působí na lidské chování?
- Identifikace právních principů souvisí s poznáváním práva jako systému
 - Vnější systematika
 - Normy, instituty a právní odvětví
 - Vnitřní systematika
 - Hierarchie hodnot, účelů a principů

■ Právní principy - definice

- Obecné zásady právní, maximy, axiomy, tzv. regulae iuris – regulativní ideje

- Základní právní myšlenky (konstrukce) tradované v podobě zhuštěných vět či pouček
- *Normativní maximy vysoké obecnosti a značné vágnosti, jimž chybí zřetelnější označení skutkové podstaty a přesné určení právního následku (Bydlinski)*
- *Vůdčí ideje, na nichž stojí právní systém vcelku a jednotlivá právní odvětví (Gerloch)*
- *Normativně stanovená hlediska právního hodnocení při právním rozhodování (Weinberger)*
- Charakteristika právních principů
 - Jsou epitetonem právního myšlení
 - Vyvíjí se spolu s právním společenstvím
 - Nejsou nezbytně fixovány na kodifikaci
- Dědictví římského práva (Tria voluminia)
 - Zejm. základní soukromoprávní principy a všeobecné zásady právní (sebrány v Digestech)
 - *Ius est ars boni et equi.*
 - *Impossibilium nulla obligatio est*
 - *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet.*
 - Tyto principy mají topický a kazuistický charakter, vznikly na bázi indukce při případovém myšlení římských právníků.
- Historické zdroje právních principů
 - Recepce římského práva
 - *Leges romanae barbarorum*
 - *Leges barbarorum (Lex Salica)*
 - Církevní soupisy římského práva (*Corpus iuris canonici*)
 - Novověk a právní principy
 - Snahy o rekonstrukci deduktivně platného systému právních principů na bázi racionalistického a přirozenoprávního paradigmatu
 - Střet ideje kodifikace a cesta historickoprávní
 - Výsledkem byly mohutné kodifikace konce 18. stol. a počátku 19. stol. (Prusko, Francie, Německo)
 - Moderní konstitucionalistika
 - Ústavní principy
 - Francouzská buržoazní revoluce (Deklarace práv člověka a občana – 1789, Prohlášení nezávislosti – USA)
 - Doktrína *Rechtsstaat, rule of law*

- Mezinárodní rozměr
 - Mezinárodní soudní dvůr v Haagu
 - Evropská unie (subsidiarita, proporcionalita)
 - Podpora intertemporality (kontinuity) právního řádu
 - Korektiv a argumentační nástroj pro realizaci práva jako umění spravedlnosti
 - Propojení různých právních řádů a systémů
- Terminologický problém s vymezením součástí (Weyr) systému práva
 - Normy
 - právní pravidla chování pro neurčitý počet případů téhož druhu
 - Zásady (tzv. odvětvové zásady)
 - Společná normativní východiska pro regulaci souvisejících normových komplexů
 - Principy (obecné či všeobecné právní principy)
 - Abstraktní ideje vyjadřující jednotící myšlenkové momenty společné pro komplexy norem (instituty, odvětví, právní řád)
 - Řada možných mezi-stupňů
 - Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)
- Josef Esser (50. – 60. léta 20. stol.)
 - *Grundsatz und Norm in der richterlichen Fortbildung des Privatrechts*
 - Principy (*Grundsätze*) jsou formulovány induktivně prostřednictvím řetězení kauz obdobného druhu
 - Nerozlišuje pozitivně-právní principy a logické principy
 - Jde-li o právní princip, je vždy součástí systému pozitivního práva
 - Principy jako topicko-argumentační figury
 - Dualismus princip (Grundsatz) x norma (Norm)
- Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)
- Ronald Dworkin (1931 – 2013)
 - Strukturu práva jako systému vytvářejí
 - Pravidla
 - Politiky
 - Principy
 - Polemika s H.L.A. Hartem (*The Concept of Law*)

- Principy platí v důsledku svého obsahu – nemusejí být kodifikované, vyplývají ze společenské a politické morálky
- Mezi pravidly a principy je logický rozdíl
- Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)
- Ad Dworkinovo vymezení právních principů
 - Logický rozdíl (nikoliv pouze obecnost či vágnost)
 - Aplikace pravidla de omni et nullo – pravidla platí způsobem „všechno, nebo nic“
 - Platí, anebo neplatí – otázka derogace
 - Principy mají dimenzi důležitosti – relevance
 - Platí s určitou mírou intenzity
 - Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)
- Ad Dworkin
 - Právo jako „pavučina bez mezer“ (*seamless web*)
 - v případě tzv. obtížných případů soudce hledá řešení za pomoci nejfundovanější teorie práva
 - Model fiktivního soudce Herkula – je nejlepší, protože má nejlepší znalosti a schopnosti
 - Cílem je kritika právního pozitivismu (H.L.A Hart, J. Raz), nalézání práva ve složitých případech je možné (kognitivismus)
 - Tzv. one right answer thesis
- Doktrinální diskuse ke struktuře práva (20.- 21. století)
 - Robert Alexy (1945)
 - Kriticky rozpracoval Dworkinovu teorii
 - Společné východisko – non-pozitivismus
 - Právní principy zprostředkovávají minimální morální obsah práva
 - Principy mají rozměr intenzity – relevance – směřují k optimalizaci právních vztahů
 - Rozdíly:
 - Logický rozdíl v platnosti nelze odlišit tak striktně – ani u pravidel nelze říci, že platí „všechno nebo nic“
 - Problém je ve formulaci podmínek subsumpce (hypotéze – antecedentu pravidla)
- Sumarizace Dworkin - Alexy

- Dworkinovo pojetí právního principu:
 - logické vymezení – u principů neplatí, že buď platí nebo neplatí
 - pravidla nemají dimenzi důležitosti
- Robert Alexy dodává:
 - principy jsou příkazy k optimalizaci
 - mohou být realizovány v různém stupni
 - rozsah jejich splňování závisí také na právních možnostech
- Norma x pravidlo x princip
(R. Alexy)
 - **Norma** – nadřazený pojem, právní regulativ lidského chování mající deontologickou povahu
 - **Pravidlo** – pokud jsou dány podmínky stanovené hypotézou, nutně se musí uplatnit dispozice
 - **Princip** – antecedent má otevřenou povahu
 - Robert Alexy: je-li subsumpce formulována **jednoznačně**, jedná se o **pravidlo**. Pokud je řešení dáno **vyvažováním** a **poměrováním** obou elementů, musí se jednat o **principy (viz přednáška PRINCIP PROPORCIONALITY)**.
 - Výsledkem kolize je vždy norma → podmínky, za nichž jeden princip má přednost před jiným principem, konstituují skutkové okolnosti (hypotézy) normy, která má tyto následky, k nimž směřuje princip, který má v dané situaci přednost.
- Princip x hodnota
(R. Alexy)
 - Východiskem je premisa, že hodnoty a principy jsou spolu s pravidly součástí systému práva, ale mají odlišnou strukturu
 - Jde o příbuzné pojmy
 - Principy mají deontologický charakter (jsou to příkazy či zákazy)
 - Mají podobu normativní věty s otevřeným antecedentem a nekonkrétním právním následkem
 - Principy – otázka Co má být?
 - Hodnoty mají axiologický (hodnotící) charakter
 - Mají podobu pojmů vyjadřujících představy o kolektivních dobrech (statcích)
 - Hodnoty – otázka Co je pro společnost/jednotlivce nejlepší?
- Problémy k zamyšlení
 - Otázka vazby právních principů na přirozené právo
 - Slabá oddělovací teze x slabá spojující teze

- Kühn: *všechny principy mají hodnotové pozadí, ale nikoliv nutně morálního původu*
- Otázka redukovatelnosti systému práva na soubor principů
 - Možnost zjednodušení – formulace obecných normativních vět
- Otázka jednotné teorie právních principů ?
 - Různý historický původ
 - Různé hierarchické postavení principů
- Otázka jednoznačné poznatelnosti právního principu
 - Kritika Dworkinovy a Alexyho teorie
 - Nulla poena sine lege, princip předvídatelnosti (NOZ)
 - Rule-like principles, principle-like rules
 - Co je rozhodujícím kritériem pro odlišení právního principu od pravidla?
- Shrnutí a závěr
 - Reflexe doktrinálních diskusí v praxi
 - Problém není boj o přirozené právo, ale otázka porozumění právnímu řádu z hlediska optimálního a racionálního uspořádání právních vztahů
 - Strukturální (ontologické) závěry
 - Právní principy jsou součástí systému práva
 - Právní principy jsou chápány z pozitivistického pohledu jako svébytný pramen práva
 - Metodologické závěry
 - Právní principy se vyskytují v komplementárních vztazích – jsou přirozeně v kolizi
 - Podporují dynamiku právního života (otevřený antecedent)
 - Aplikace principů se odehrává na bázi poměrování